b_econ_2025_

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

БЮДЖЕТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконала:
студентка 4 курсу групи 472-2
денної форми навчання
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
Борщевська Юлія Андріївна_____
Керівник:
доцент кафедри фінансів і кредиту
Абрамова Алла Сергіївна _____

До захисту допущено на засіданні кафедри
протокол № ____ від ____ травня 2025 р.
Завідувач кафедри фінансів і кредиту
_____*проф. Нікіфоров П.О.*

Чернівці – 2025

АНОТАЦІЯ

Борщевська Ю.А. Бюджетне забезпечення розвитку соціальної сфери в Україні. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2025.

У кваліфікаційний роботі проведено дослідження теорії і практики бюджетного забезпечення соціальної сфери. Досліджено економічний зміст соціальної сфери в системі національного розвитку та особливості її бюджетного забезпечення. Проведено аналіз стану бюджетного забезпечення соціальної сфери в Україні у 2022-2024 роках. Встановлено проблематику розвитку бюджетного фінансування соціальної сфери, запропоновані шляхи її вирішення та підвищення якості.

Ключові слова: соціальна сфера, бюджетне фінансування, державний бюджет, соціальні видатки, соціальний захист, державна соціальна політика, міжбюджетні трансферти, бюджетна децентралізація, соціальні програми.

ANNOTATION

Borshchevska Yu.A. Budgetary support for the development of the social sphere in Ukraine. – Manuscript. Qualification work for obtaining the first (bachelor's) level of higher education in specialty 072 «Finance, banking and insurance». Yuri Fedkovich Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2025.

The thesis examines the theory and practice of budgetary support for the social sector. It explores the economic significance of the social sector in the national development system and the specifics of its budgetary support. An analysis of the state of budgetary support for the social sector in Ukraine in 2022-2024 is provided. The problems of developing budgetary financing of the social sphere are identified, and ways to solve them and improve quality are proposed.

Keywords: social sphere, budgetary financing, state budget, social expenditures, social protection, state social policy, interbudgetary transfers, budgetary decentralisation, social programmes.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Ю. А. Борщевська

ЗМІСТ

ВСТУП…….…….3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БЮДЖЕТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ……6
1.1. Сутність соціальної сфери в системі національного розвитку…6
1.2. Особливості бюджетного забезпечення соціальної сфери…....11
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СТАНУ БЮДЖЕТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ У 2022-2024 РОКАХ……16
2.1. Аналіз структури та динаміки бюджетних видатків на соціальну сферу в Україні……16
2.2. Оцінка результатів бюджетного фінансування соціальної сфери в Чернівецькій області…….……26
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ…….32
3.1. Зарубіжний досвід бюджетного фінансування соціальної сфери та можливості його реалізації в Україні……...……..32
3.2. Проблемні питання та рекомендації щодо збалансованого бюджетного фінансування соціальної сфери……..……..37
ВИСНОВКИ……...……44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..46

ВСТУП

Розвиток соціальної сфери є однією з найважливіших умов досягнення соціального процвітання, підвищення рівня життя населення та забезпечення соціальної справедливості. Враховуючи складну соціально-економічну ситуацію в Україні, зумовлену впливом пандемії COVID-19, масштабної війни, внутрішньої міграції, зростання безробіття, демографічних змін та поглиблення соціального розшарування, питання ефективного бюджетного забезпечення соціальних функцій держави має особливе значення.

Соціальна сфера охоплює широкий спектр соціально важливих сфер: охорона здоров'я, освіта, соціальний захист, пенсійне забезпечення, культура та інші сфери, що безпосередньо впливають на якість людського капіталу. Всі ці напрямки в основному фінансуються з державного та місцевих бюджетів, саме тому від їх ресурсів залежать темпи і якість соціального розвитку країни.

Особливе значення має пошук нових підходів для оптимізації бюджетного процесу в соціальній сфері, впровадження програмно-об'єктивного методу, децентралізації бюджетних повноважень та підвищення прозорості та ефективності використання бюджетних ресурсів. Тому комплексне дослідження проблем та перспектив бюджетної підтримки розвитку соціальної сфери є не лише актуальним, а й стратегічно важливим у контексті повоєнної відбудови України, інтеграції в європейський простір та досягнення цілей сталого розвитку.

Обрана тема дослідження має високе науково-практичне значення, оскільки дає можливість виявити системні недоліки механізму бюджетного фінансування соціальної сфери та сформулювати пропозиції щодо їх вдосконалення відповідно до сучасних викликів.

У дослідженнях вітчизняних вчених, таких як Дороніна М.С. та Іванова Н.Ю. підкреслюється, що оптимізація бюджетних витрат у цій сфері повинна враховувати специфічні потреби населення, включаючи освіту, охорону здоров'я

та соціальний захист. Труднощі державного фінансування, нерегулярні трансферти та неефективне управління ресурсами досліджували Кірчак С.О. та Лондар С.Л. Аналіз нових підходів формування бюджетних програм, інтеграція сучасних методів бюджетного управління в соціальну сферу може значно підвищити їх ефективність досліджували Григорчук П.І. і Савчук Б.В. Отже, вітчизняні дослідники активно вивчають питання бюджетної підтримки розвитку соціальної сфери, але залишається потреба у глибшому та системнішому підході до формування та реалізації соціального бюджету в Україні.

Метою бакалаврської роботи є вивчення особливостей бюджетного забезпечення розвитку соціальної сфери в Україні, оцінка її стану та розробка практичних пропозицій щодо вдосконалення механізмів фінансування.

Відповідно до мети були визначені наступні завдання:

1) дослідити сутність соціальної сфери у системі національного розвитку;

2) обґрунтувати особливості бюджетного забезпечення соціальної сфери;

3) проаналізувати структуру та динаміку бюджетних видатків на соціальну сферу в Україні;

4) здійснити оцінку результатів бюджетного фінансування соціальної сфери в Чернівецькій області;

5) дослідити зарубіжний досвід фінансування соціальної сфери та з’ясувати можливості його реалізації в Україні;

6) визначити проблемні питання та запропонувати рекомендації щодо збалансованого бюджетного фінансування соціальної сфери.

Об’єктом дослідження є процес бюджетного фінансування соціальної сфери України.

Предметом дослідження є відносини, які виникають в результаті врегулювання інституційних, економічних та управлінських аспектів бюджетного забезпечення розвитку соціальної сфери.

Методологічною основою дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: аналіз і синтез, порівняльно-статистичний метод, індукція,

дедукція, елементи системного підходу.

Інформаційною базою дослідження є офіційні документи (бюджети різних рівнів влади), Бюджетний кодекс України, статистичні дані ДСС України, наукові публікації, аналітичні звіти Інституту економіки та прогнозування НАН України, міжнародних організацій у сфері соціального розвитку (ЮНІСЕФ, ПРООН).

Структура роботи передбачає вступ, три розділи основної частини, висновки, перелік використаних джерел.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БЮДЖЕТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

1.1. Сутність соціальної сфери в системі національного розвитку

Соціальна сфера відіграє вирішальну роль в системі економічного національного розвитку і функціонує не тільки як елемент, що забезпечує функціонування суспільства, але і як каталізатор економічного зростання і соціальної стабільності. Вивчення цієї теми вимагає комплексного підходу, який охоплює соціологічні, економічні та політичні аспекти.

Соціальна сфера – це низка галузей, інститутів та заходів, спрямованих на забезпечення життєво важливих потреб населення, соціальний захист, розвиток людського капіталу та створення сприятливих умов для добробуту громадян.

По-перше, соціальна сфера включає такі елементи як: освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, культурні цінності, молодіжна політика і спорт та інші складові, які сприяють формуванню людського капіталу. Якісна освіта сприяє підвищенню продуктивності праці, що в свою чергу позитивно позначається на економічному зростанні. Дослідження показують, що інвестиції в людський капітал можуть принести тривалі економічні вигоди, оскільки підготовлені працівники можуть швидше адаптуватися до нових технологій і методів виробництва.

По-друге, соціальні інститути, такі як системи охорони здоров'я та соціального забезпечення, мають вирішальне значення для забезпечення соціальної згуртованості та зменшення нерівності. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, наявність хорошої системи охорони здоров'я не тільки збільшує тривалість життя, але і покращує загальний рівень економічної продуктивності населення. Дослідження, проведене в ряді країн, показує, що інвестиції в охорону здоров'я мають високу економічну віддачу, що сприяє зниженню витрат на лікування і підвищенню продуктивності праці.

Соціальна політика, що проводиться в соціальній сфері, може формуватися в залежності від економічних і політичних обставин країни. Соціальні та економічні програми на підтримку бідних можуть знизити соціальну напруженість і забезпечити стабільність, що важливо для сприятливого інвестиційного клімату.

Соціальна сфера є основою національного розвитку, оскільки визначає якість людських ресурсів та соціальну стійкість суспільства. Його ефективне функціонування вимагає збалансованої бюджетної підтримки, інституційної модернізації та орієнтації на довгострокові цілі розвитку.

Соціальна сфера є невід'ємною частиною системи економічного розвитку держави, оскільки вона:

1) людський капітал - головний драйвер економічного зростання;

2) забезпечує відтворення робочого обладнання;

3) створює умови для соціальної стабільності, необхідної для залучення інвестицій та сталого розвитку;

4) зменшує нерівність і бідність, що сприяє зростанню внутрішнього споживання.

Трактування сутності та значення соціальної сфери у системі національного розвитку представлено у табл. 1.1 [2, с. 28; 17, с. 46].

Таблиця 1.1.

Базові трактування сутності та значення соціальної сфери у системі національного розвитку

Трактування	Суть підходу	Значення
Інфраструктурне	Соціальна сфера як частина невиробничої інфраструктури	Забезпечення базових потреб, підтримка відтворення робочої сили
Інвестиційне	Соціальна сфера – інвестиції в людський капітал	Освіта, охорона здоров’я – джерела продуктивності та інновацій
Фіскальне	Соціальна сфера – витратна частина державного бюджету	Аналіз ефективності державних видатків, пошук оптимізацій
Інституційне	Соціальна сфера як елемент соціальних інститутів	Забезпечення соціальної справедливості, зниження нерівності
Інтегративне	Соціальна сфера – основа сталого розвитку	Поєднання економіки, соціальної політики та екології

У сучасних підходах, зокрема, в контексті Цілей сталого розвитку ООН [40] соціальна сфера відіграє ключову роль у створенні збалансованої економічної моделі з урахуванням інклюзивності, доступу до основних послуг, рівних можливостей для всіх верств населення. Саме тому соціальна сфера у системі державної політики розглядається не як витратна частина бюджету, а як інструмент впливу на якість економічного зростання.

Соціальна сфера є невід'ємною частиною системи національного розвитку, оскільки забезпечує основні умови для життя населення, становить якісний людський капітал і зберігає соціальну стабільність в державі (рис. 1.1.) [5, с. 46; 44, с. 52].

Рис. 1.1. Роль соціальної сфери у національному економічному розвитку

Система соціальних установ (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, культура) не тільки відтворює робоче обладнання, а й створює умови для реалізації потенціалу особистості, що є запорукою довгострокового економічного зростання.

Економічне значення соціальної сфери полягає в здатності впливати на макроекономічну динаміку, стимулювати внутрішній попит, знижувати соціальну напруженість і сприяти більш справедливому розподілу ресурсів. Інвестиції в освіту та охорону здоров'я зокрема мають мультиплікативний ефект, оскільки підвищують продуктивність праці та конкурентоспроможність національної економіки. У зв’язку з цим стратегії ООН щодо сталого розвитку визнають соціальну сферу вирішальною для досягнення інклюзивного та сталого зростання. Тому соціальна сфера виступає не як витратна частина бюджету, а як стратегічний інструмент довгострокового економічного розвитку, ефективність якого залежить від рівня бюджетної пропозиції, інституційної якості та цілеспрямованої державної політики.

Фінансування соціальної сфери є невід'ємною частиною економічного національного розвитку, оскільки забезпечує відповідний рівень соціального захисту, освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послуг, що в свою чергу сприяє підвищенню якості життя населення і стабільності суспільства в цілому. Необхідність фінансування цієї сфери можна аргументувати кількома важливими аспектами, зокрема: соціально-економічним, демографічним і з точки зору інвестицій в людський капітал.

Соціально-економічний аспект підкреслює, що надання основних соціальних послуг має вирішальне значення для підтримки соціальної згоди та стабільності. Держави з високим рівнем соціального забезпечення демонструють зниження соціальної напруженості та конфліктів. Зосереджуючись на фінансуванні охорони здоров'я, освіти та соціального захисту, зменшуються ризики соціальної нерівності та покращується доступ до ресурсів для вразливих груп населення.

Демографічні зміни, такі як старіння населення, вимагають активних інвестицій у соціальну сферу. Кількість людей у віці 65 років і старше через старіння в Україні до 2050 року складе близько 30% від загальної чисельності населення [30]. Це підкреслює необхідність змін у системі фінансування охорони здоров'я та соціального забезпечення, яка повинна адаптуватися до нових реалій

для забезпечення гідного життя всіх громадян.

Крім того, інвестиції в людський капітал не тільки сприяють економічному зростанню, але і зміцнюють стійкість до глобальних викликів. Країни, які активно інвестують в освіту і підвищення кваліфікації населення, демонструють більш високе економічне зростання. Це показує, що фінансування соціальної сфери - це не тільки вартість, але і важлива інвестиція в майбутнє країни.

З економічної точки зору гідне фінансування соціальної сфери створює додатковий попит на товари і послуги, що стимулює розвиток економіки в цілому. Коли громадяни отримують необхідні соціальні послуги, їх купівельна спроможність зростає, що в свою чергу збільшує споживання і конструктивно впливає на ринок праці. За даними Міжнародного валютного фонду, збільшення соціального фінансування на 1% ВВП може призвести до економічного зростання на 0,3% -0,5% [10, с. 38].

Однак ефективне фінансування соціальної сфери потребує впровадження інноваційних механізмів розподілу ресурсів. Традиційні моделі фінансування стикаються з труднощами через обмежені фінансові ресурси. У цьому контексті важлива співпраця між державним сектором та приватними інвестиціями, як і використання нових технологій для оптимізації процесів управління бюджетом.

Саме тому соціальне фінансування є важливим фактором, який не тільки забезпечує соціальну справедливість і стійкість, але і економічний розвиток вітчизняних держав. Оцінка результатів таких інвестицій повинна враховувати як короткостроковий, так і довгостроковий вплив на суспільство та економіку, з акцентом на необхідність комплексного підходу до планування та реалізації соціальних програм. Дослідження показують, що країни, які хочуть інвестувати в соціальний розвиток, можуть адаптуватися до економічних проблем і забезпечити стійкість свого розвитку в глобалізованому світі.

Таким чином, соціальна сфера, переплетена в парадигмі економічного розвитку, виконує багатовимірну функцію: вона не тільки формує основу для формування людського капіталу, але і сприяє досягненню соціальної справедливості, що в свою чергу є істотною умовою сталого економічного

зростання. Справжнє соціально-економічне зростання має базуватися на принципах інтеграції, де соціальна сфера не підпорядковується економічним процесам, а відіграє провідну роль у створенні гармонійного і стабільного розвитку суспільства.

1.2. Механізм бюджетного забезпечення соціальної сфери

У сучасних умовах економічної турбулентності та тривалих соціальних трансформацій питання забезпечення належного рівня соціального захисту населення набуває особливої актуальності. Соціальна сфера є визначальним чинником забезпечення стабільності та згуртованості суспільства, а її ефективне функціонування значною мірою залежить від обсягів і якості бюджетного фінансування.

З огляду на обмеженість фінансових ресурсів держави, надзвичайно важливим стає пошук оптимальних моделей бюджетного забезпечення соціальних потреб. Від того, наскільки злагоджено й ефективно працює система бюджетного фінансування соціальної сфери, залежить не лише добробут населення, але й рівень соціальної безпеки, інклюзії та людського розвитку в цілому.

Механізм бюджетної підтримки соціальної сфери є комплексним системним утворенням, що охоплює різні аспекти фінансування освітніх, медичних, соціальних та культурних послуг. Цей механізм заснований на взаємодії доходів бюджету, державних витрат і соціальних потреб населення [14, с. 91].

Механізм бюджетного забезпечення соціальної сфери – це сукупність інструментів, процедур, установ та нормативно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється фінансування ключових соціальних напрямів (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, культура тощо) з державного та місцевих бюджетів [6, с. 54].

Основною метою механізму є забезпечення сталого фінансування

соціальних програм, що сприяють підвищенню рівня життя населення. За даними Міністерства фінансів України, бюджетні витрати в соціальній сфері зросли в бік збільшення за останні роки, через зростання соціальних потреб суспільства.

Структура механізму включає в себе кілька важливих складових, таких як процес бюджетного планування, виконання бюджетних програм і моніторинг їх ефективності (рис. 1.2.) [4, с. 26; 28; 19, с. 16].

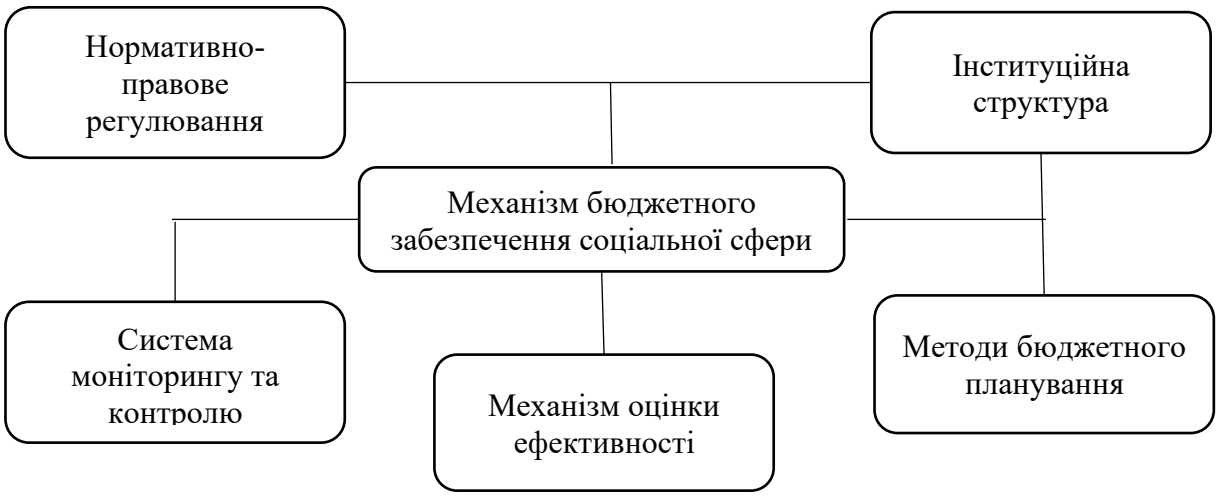

Рис. 1.2. Механізм бюджетного забезпечення соціальної сфери

Нормативно-правове регулювання виступає основою, яка визначає порядок, принципи та межі бюджетного фінансування, забезпечує легітимність і стабільність всього механізму соціальних галузей та включає:

1. Бюджетний кодекс України [1].
2. Галузеві закони (про освіту, медицину, соціальний захист тощо).
3. Постанови Кабінету міністрів України.
4. Нормативні документи міністерств і місцевих рад.

Інституційна структура механізм бюджетного забезпечення соціальної сфери представлена системою органів влади, установ та служб, які займаються плануванням, розподілом і контролем бюджетних ресурсів. Серед найважливіших з них необхідно виділити: Міністерство фінансів України, Міністерство соціальної політики, Міністерство охорони здоров’я, Міністерство освіти і науки, Державна казначейська служба, місцеві фінансові органи влади

та ради. Відзначимо, що кожен з цих суб'єктів має окрему функцію – від розробки політики до впровадження та звітності.

Важливим етапом є планування бюджетних ресурсів, що часто вимагає координації між різними державними установами та наявності фінансових ресурсів на національному та місцевому рівнях. Порушення у фінансуванні соціальних програм можуть призвести до зниження якості соціальних послуг. Крім того, бюджетний механізм соціальної сфери необхідно адаптувати до змін соціально-економічних умов, зокрема в умовах соціальних криз або пандемій. У цьому контексті важлива роль державного контролю та аудиту, що забезпечує зворотний зв'язок та дозволяє адаптувати витрати до реальних потреб суспільства.

Процес бюджетного планування і його формування розпочинається з виявлення соціальних потреб населення і стратегічних пріоритетів. Відповідальні органи (Міністерство соціальної політики, Міністерство охорони здоров’я, Міністерство освіти і науки, МФУ) подають бюджетні запити, які затверджені та включені до проекту держбюджету. Зокрема, при розрахунках враховуються соціальні стандарти (заробітна плата, мінімальна заробітна плата), демографія, інфляція, тимчасові обсяги витрат тощо.

Пріоритетними методами бюджетного планування, які покликані визначити обсяг фінансування, базові пріоритети та планові результати, є:

1. Традиційний метод, що базується на витратах минулих періодів.

2. Програмно-цільовий метод, акценти якого орієнтовані на досягнення конкретних результатів.

3. Перехід до середньострокового бюджетного планування.

Заявлені методи забезпечують прозорість, ефективність та адаптивність використання ресурсів.

Соціальна сфера включає широкий спектр функцій держави, а їх належне виконання потребує стабільного, передбачуваного та цільового фінансування. Ці витрати здійснюються як з державного бюджету, включаючи трансферти між бюджетами, спеціальними фондами та міжнародною допомогою.

Так, Державний бюджет України являється основним джерелом фінансування таких національних соціальних програм, як: виплата пенсій, субсидій та допомог, фінансування державних медичних та освітніх установ, забезпечення програм соціального захисту населення, підтримка конкретних груп населення (ветерани, люди з інвалідністю тощо). Однією з особливостей є централізований характер коштів і жорстке цільове призначення.

Після реформи децентралізації місцеві бюджети стали важливим джерелом фінансування соціальних послуг на рівні громад, зокрема, через них фінансуються школи, дитячі садки, бібліотеки, комунальні медичні заклади, соціальні послуги, центри для переселенців, притулки та місцеві програми соціальної допомоги. Ці кошти формуються з податку на доходи фізичних осіб, місцевих зборів, субвенцій та дотацій з державного бюджету.

Міжбюджетні трансферти являються механізмом перерахування коштів з центрального бюджету місцевим бюджетам на цільове фінансування наступних соціальних програм: грант на освіту, медична допомога, субсидії на соціальний захист, дотації на коригування бюджетної потужності тощо. Це означає, що соціальне фінансування також гарантується в регіонах з низьким рівнем доходу.

Цільові державні фонди представлені Пенсійним фондом України, Фондом соціального забезпечення, Фондом загальнообов'язкового державного медичного страхування (НСЗУ) та іншими страховими фондами, які формуються з внесків роботодавців, найманих працівників і частково держави. Зазначені джерела фінансують виплату пенсій, страхових виплат, лікарняних тощо [26].

Після 2022 року міжнародна підтримка стала значним джерелом фінансування соціальних програм в Україні. Мова йде про:

1. Гранти та кредити від Світового банку, ЄС та МВФ.

2. Гуманітарну допомогу від ООН, ЮНІСЕФ, USAID;

3. Підтримку на рівні медичних програм, освіти, ВПО [33; 35, с. 64].

Такі кошти дають можливість утримувати соціальний сектор в умовах війни і обмеженого внутрішнього бюджету.

У складі бюджету можуть існувати цільові фонди, які акумулюють кошти

для фінансування конкретних програм (наприклад, фонд розвитку освіти, фонд медичних грантів), а джерелами їх наповнення є платежі, податки, благодійні внески, залишки минулих років тощо.

І на останок, окремі елементи соціальної сфери можуть частково фінансуватися за рахунок добровільних внесків громадян (наприклад, плата за гуртки, спецкурси), співфінансування проектів з місцевих, державних та донорських фондів та платних медичних послуг, які надаються відповідно до законодавства (поза гарантованим пакетом).

Система джерел бюджетного фінансування соціальної сфери в Україні багаторівнева і гібридна, дозволяє адаптуватися до умов фінансової нестабільності. ЇЇ функціонування вимагає узгодженості між рівнями влади, прозорості розподілу ресурсів і раціонального використання на всіх рівнях.

Механізми оцінки ефективності бюджетного забезпечення соціальної сфери призначений для аналізу того, наскільки бюджетне фінансування сприяє досягненню соціальних цілей та безпосередньо включає використання ключових показників ефективності, аналіз соціального впливу (доступність послуг, якість тощо) та звітування про результати. Фактично, він дозволяє виявляти неефективні додатки і оптимізувати витрати.

Система моніторингу та контролю призначена для внутрішнього контролю (бухгалтерський облік, казначейське забезпечення), зовнішнього аудиту (Рахункова палата, Державна аудиторська служба), громадського контролю (через відкриті бюджети, ProZorro, звітність спільноти) та у підсумку забезпечує прозорість і відповідальність при розподілі та використанні бюджетних коштів.

Таким чином, цілісність і ефективність механізму соціальної бюджетної підтримки залежить від взаємодії всіх складових, а вдосконалення кожного елемента (правового, інституційного, планового, контрольного) безпосередньо впливає на якість життя громадян і соціальну стабільність держави. Бюджетний механізм соціальної сфери варто розглядати як динамічну систему, що вимагає комплексного підходу до управління фінансовими ресурсами, з метою забезпечення ефективності та доступності соціальних послуг для всіх сегментів.

РОЗДІЛ 2
ОЦІНКА СТАНУ БЮДЖЕТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ У 2022-2024 РОКАХ

2.1. Аналіз структури та динаміки бюджетних видатків на соціальну сферу в Україні

Період з 2022 по 2024 роки став безпрецедентною складністю для соціальної політики України через всеосяжну війну, гуманітарну кризу, економічну дестабілізацію та мільйони внутрішньо переміщених осіб. За цих обставин бюджетне забезпечення соціальної сфери набуло стратегічного значення не тільки як механізм виконання соціальних зобов'язань держави, а й як фактор забезпечення соціальної стабільності та національної безпеки.

У 2022-2024 роках понад 7 мільйонів людей опинилися під соціальним ризиком: без житла, роботи, доступу до медичних послуг або освіти [21]. Фінансування соціальних програм (пенсії, субсидії, матеріальна допомога внутрішньо переміщеним особам, підтримка багатодітних та малозабезпечених сімей) допомогло уникнути масового зубожіння та руйнівної соціальної напруженості. Бюджетні витрати на охорону здоров'я, соціальний захист і освіту необхідні для підтримки функціонування базової системи постачання з урахуванням руйнування інфраструктури, евакуації населення і скорочення доходів домогосподарств набули особливого значення. Зросла потреба у підтримці людей з інвалідністю, дітей, літніх людей, які втратили соціальне середовище або можливість самостійності. Значно збільшено видатки на ці цілі у 2023-2024 роках: підтримка малозабезпечених сімей на 77% та допомога інвалідам – на 79,8% [22].

У 2024 році уряд вперше виділив 1 млрд грн на розвиток соціальних послуг, що свідчить про перехід від моделі «допомога – виживання» до моделі «допомога – розвиток». Це відповідає європейській практиці соціальної інтеграції та розбудови людського потенціалу як основи для відновлення країни.

Фінансування соціальної сфери не тільки виконує гуманітарну функцію, але і стимулює внутрішній попит, який в умовах військової економіки підтримує виробництво, зайнятість і податкові надходження.

Бюджетна підтримка в соціальному секторі також є передумовою для надання фінансової допомоги ЄС, Світовим банком і МВФ. Це вимагає забезпечення соціального захисту найбільш вразливих груп населення на етапі трансформації.

За офіційними статистичними даними Міністерства фінансів України проведемо детальне дослідження обсягів бюджетних видатків на соціальну сферу в Україні за 2022-2024 роки за функціональною класифікацією (табл. 2.1.) [7; 8; 22].

Табл. 2.1.

Динамка показників видатків Зведеного бюджету України на соціальну сферу у 2022-2024 роках

млрд грн

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Відхилення звітного періоду (+, -) до	
				2022 року	2023 року
Всього видатки, з них:	3043,5	4441,4	4944,0	1900,5	502,6
Всього на соціальну сферу, з них:	995,2	1155,4	1231,1	235,9	75,7
Охорона навколишнього природного середовища	10,6	6,4	10,4	-0,2	4
Житлово-комунальне господарство	56,9	70,4	66,2	9,3	-4,2
Охорона здоров'я	204,1	217,4	238,7	34,6	21,3
Духовний та фізичний розвиток	43,4	38,5	45,5	2,1	7
Освіта	312,9	308,6	348,4	35,5	39,8
Соціальний захист та соціальне забезпечення	367,3	514,1	521,9	154,6	7,8

Дані табл. 2.1.1 свідчать, що поряд із зростанням загального обсягу видатків Зведеного бюджету зростали видатки соціальної сфери: з 995,2 млрд грн у 2022 році до 1231,1 млрд грн у 2024 році, або на 235,9 млрд грн та на 75,7 млрд грн порівняно з 2022 та 2023 роками. Темпи приросту становили 123,7% та 106,5% проти 2022-2023 років. Головними причинами таких тенденцій стала:

1. З початком російського вторгнення у 2022 році в Україні виникла гуманітарна надзвичайна ситуація. Мільйони людей втратили свої домівки, роботу, доступ до медицини та освіти. В результаті держава була змушена різко збільшити видатки на підтримку внутрішньо переміщених осіб (ВПО), житлові субсидії, фінансову допомогу постраждалим, медичну допомогу тощо.

2. Зростання вразливих соціальних груп, адже війна значно розширила категорії людей, які потребують державної підтримки: сім'ї загиблих воїнів, особи з інвалідністю, самотні літні люди, сироти, тимчасово безробітний тощо. Це призвело до розширення соціальних програм та їх фінансування.

3. У 2022-2023 роках Україна пережила двозначне зростання інфляції, що вплинуло на купівельну спроможність населення. Держава змушена індексувати пенсії, субсидії, соціальні виплати, щоб зберегти реальну цінність соціальних виплат.

4. Незважаючи на війну, Україна не скорочувала соціальні програми, а запроваджувала нові види допомоги (наприклад, 2220 грн на людину для внутрішньо переміщених осіб, підтримка прийомних сімей, допомога постраждалим). Це вимагало додаткових бюджетних ресурсів.

5. Держава фінансувала роботу шкіл, лікарень та медичних установ на передовій та в неокупованих районах, а також евакуацію, дистанційне навчання та реабілітацію поранених. Підтримання інфраструктури в умовах воєнного стану вимагало збільшення витрат.

6. У 2024 році почалося фінансування реформи соціальних служб, яка включає не тільки виплати, але і розвиток соціальної роботи, дитячих садків і послуг мобільної підтримки. Це потребує інституційного та фінансового зміцнення.

7. Деякі зобов'язання щодо соціального забезпечення були взяті на себе в рамках угод з міжнародними донорами – ЄС, Світовим банком, ООН. Багато програм фінансуються на умовах співфінансування або на підтримку меморандумів для населення.

Структура соціальних видатків України у 2022-2024 роках представлена у табл. 2.2 [7; 8; 22].

Табл. 2.2.

Динамка показників видатків Зведеного бюджету України на соціальну сферу у 2022-2024 роках

%

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Відхилення звітного періоду (+, -) до	
				2022 року	2023 року
Всього видатки, з них:	100	100	100	0	0
Всього на соціальну сферу, з них:	32,7	26,0	24,9	-7,8	-1,1
Охорона навколишнього природного середовища	1,1	0,6	0,8	-0,2	0,3
Житлово-комунальне господарство	5,7	6,1	5,4	-0,3	-0,7
Охорона здоров'я	20,5	18,8	19,4	-1,1	0,6
Духовний та фізичний розвиток	4,4	3,3	3,7	-0,7	0,4
Освіта	31,4	26,7	28,3	-3,1	1,6
Соціальний захист та соціальне забезпечення	36,9	44,5	42,4	5,5	-2,1

Досліджуючи дані табл. 2.1.2. з впевненість можна стверджувати, що хоча абсолютні значення обсягів видатків соціальної сфери зростали протягом досліджуваного періоду, проте питома їх вага у загальній структурі видатків навпаки – зменшилася з 32,7% у 2022 році до 24,9% або на 7,8% та 1,1% порівняно з 2022 та 2023 роками. Явною аргументацією такого стану справ є

щорічне нарощування видатків оборонної сфери країни.

Якщо вести мову про структуру складових видатків соціальної сфери, то найкраще її демонструє рис. 2.1. [7; 8; 22].

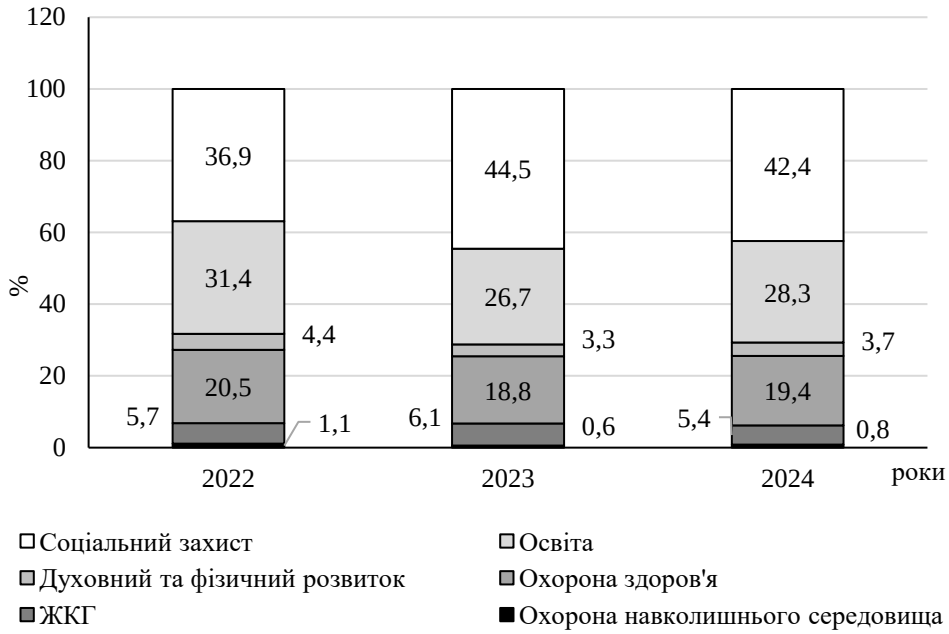

Рис. 2.1. Структура видатків соціальної сфери України у 2022-2024 роках

Фінансування охорони навколишнього природного середовища у досліджуваному періоді складало найменшу частину: від 1,01% у 2022 році до 0,8% у звітному. Зрозуміло, що у 2022 році фінансування екологічних програм було обмежено через початок військових дій. За даними Державної служби статистики України, у 2023 році основними цілями витрат були:

1) очищення стічних вод – 292,8 млн грн;

2) поводження з відходами – 162,9 млн грн;

3) захист атмосферного повітря – 62,9 млн грн;

4) охорона та оздоровлення ґрунтових і водних ресурсів – 658,8 млн грн;

5) збереження біорізноманіття – 1,0 млн грн

Незважаючи на складні обставини, Україна продовжує фінансувати природоохоронні заходи – збільшення витрат у 2024 році вказує на поступове відновлення екологічної свідомості. Однак частка екологічного фінансування в загальній структурі бюджету залишається низькою, що вимагає подальших зусиль з інтеграції екологічної політики в національні пріоритети.

Фінансування житлово-комунальних послуг в Україні залишалося стабільним у період 2022-2024 років, з тенденцією до зростання у 2024 році. Основне навантаження лягало на місцеві бюджети, що забезпечило виконання більшості заходів у сфері ЖКГ. Збільшення ресурсів у 2024 році свідчить про поступове відновлення уваги до розвитку інфраструктури та підвищення якості життя населення.

У період 2022-2024 років бюджетні асигнування на охорону здоров'я в Україні стабільно зростають, що відображає пріоритетність цієї сфери в умовах війни та соціально-економічних викликів. Частка в фінансування даного сегменту у загальній структурі становила від 20,5% у 2022 до 19,4% у 2024 році.

Основними напрямками фінансування у досліджуваному періоді були:

1. Програма медичних гарантій: надання безкоштовного пакету медичних послуг населенню (у 2024 році 157,3 млрд грн на: спеціалізовану медичну допомогу (99,6 млрд грн), первинну медичну допомогу (23,5 млрд грн), екстрену (10,5 млрд грн) та на реімбурсація лікарських засобів для лікування серцево-судинних захворювань, діабету та інших хронічних захворювань (5,6 млрд грн) [22].

2. Централізована закупівля лікарських засобів та медичних виробів.

3. Інфраструктурні проекти: облаштування притулків у лікарнях, розвиток цифрових інструментів.

4. Пілотні програми: безкоштовне зубопротезування для ветеранів

Бюджетне фінансування духовного та фізичного розвитку в Україні у 2022-2024 роках становило від 4,4% у 2022 році до 3,7% у звітному від загального обсягу фінансування соціальних програм та відображає пристосування до нових реалій. Після скорочення у 2022 році спостерігається поступове відновлення та збільшення фінансування у наступні роки, що свідчить про усвідомлення важливості розвитку культури та спорту для національної ідентичності та здоров'я нації.

Так, на 2024 рік уряд заклав у бюджеті 10,7 млрд грн на культуру та медіа, що на 2,3 млрд грн більше, ніж у 2023 році. Кошти передбачені на:

1. Функціонування та розвиток суспільних засобів масової інформації, забезпечення інформаційної безпеки держави - 3,4 млрд грн.

2. Підтримку театральних та концертних організацій - 2,1 млрд грн.

3. Підтримка сфери культури, креативних індустрій - 554 млн грн.

4. Виробництво, розповсюдження патріотичних фільмів і серіалів - 511 млн грн [13].

У 2024 році вдвічі збільшено видатки на реалізацію державної політики у сферах молоді та спорту - до 7,5 млрд грн. Кошти розподілені на:

1. Розвиток фізичної культури, спорту вищих досягнень та резервного спорту - понад 4 млрд грн.

2. Підготовку та участь національних збірних команд України у XXXIII літніх Олімпійських іграх - 777 млн грн.

3. На підготовку та участь у Паралімпійських і Дефлімпійських іграх - 1,097 млрд грн [22].

У 2022 році на освіту було виділено 312,9 млрд грн. або 31,4% всіх коштів. Однак через масштабне вторгнення росії частину коштів було перерозподілено на оборону. Субвенції на освіту склали 97,2 млрд грн. Такі програми, як Нова українська школа (НУШ), фінансувалися лише в обмеженому обсязі або не фінансувалися взагалі. У 2023 році фінансування скоротилося до 30,86 млрд грн. (26,7%), освітня субвенція склала 87,5 млрд грн. Запроваджено нові субвенції: 1,5 млрд грн на створення безпечних умов у школах та 1 млрд грн на закупівлю шкільних автобусів. Деякі програми, такі як Нова українська школа, також не були профінансовані. У 2024 році фінансування освіти збільшено до 348,4 млрд грн (28,3%), освітня субвенція склала 103,2 млрд грн. Кошти пішли на підвищення зарплат вчителям, будівництво приміщень для шкіл (2,5 млрд грн), друк підручників (1,5 млрд грн), реалізацію програми «Нова українська школа» (1,5 млрд грн), закупівлю шкільних автобусів (1 млрд грн), модернізацію їдалень (1,5 млрд грн) [22].

Основною ж сферою фінансування програми соціальної сфери у досліджуваному періоді був соціальний захист та соціальне забезпечення, обсяги

якого зросли з 36,9 млрд грн (36,9%) у 2022 році до 42,4 млрд грн у звітному (42,4%) (табл. 2.3.) [7; 8; 9; 22]

Табл. 2.3.

Динамка показників видатків Зведеного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2022-2024 роках

млрд грн

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Відхилення звітного періоду (+, -) до	
				2022 року	2023 року
Всього, з них:	367,3	514,1	521,9	154,6	7,8
Пенсійне забезпечення (трансферти ПФУ)	233	271,8	271,9	38,9	0,1
Соціальна підтримка ВПО	38	57,6	66,6	28,6	9
Допомога малозабезпеченим сім’ям	15,5	37,9	20,2	4,7	-17,7
Підтримка осіб з інвалідністю	3,7	3,6	6,4	2,7	2,8
Підтримка дітей та сімей	27,3	26,9	27,6	0,3	0,7
Інше витрати (пільги і субсидії, оздоровлення дітей після війни та переселення)	49,8	116,3	129,2	79,4	12,9

Рівень пенсійного забезпечення в Україні у 2022-2024 роках визначався економічними, соціальними та військово-політичними чинниками. З 24 лютого 2022 року збільшилася кількості ВПО, в тому числі пенсіонерів, яким гарантувалися додаткові виплати. Відбулося руйнування інфраструктури, втрата бізнесу, що призвело до зменшення чисельності платників єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та надходжень до Пенсійного фонду України. У 2022-2023 роках інфляція сягнула понад 20-26 %, що означало перегляд прожиткового мінімуму та мінімальної пенсії, щорічну індексацію пенсій. Бюджетні трансферти стали важливим інструментом підтримки платоспроможності пенсійної системи.

У 2022-2024 роках Україна надавала стабільну фінансову підтримку ВПО та адаптувала програми до поточних потреб та обставин. Протягом даного періоду розмір виплат таким категоріям становив 3 тис грн на місяць для дітей та осіб з інвалідністю та 2 тис грн на місяць для інших категорій ВПО. З 1 березня 2024 року виплати для ВПО були перерозподілені ще на півроку для більшості одержувачів [22].

У період 2022-2024 років Україна надавала стабільну фінансову підтримку малозабезпеченим сім’ям та адаптувала програми до поточних потреб та обставин. Розмір виплат був пов'язаний з рівнем прожиткового мінімуму і змінювався відповідно до економічного становища країни. Зазначимо, що станом на 01.03.2024 року змінено порядок виділення та виплати допомоги малозабезпеченим сім'ям. Допомога надається на 6 місяців, якщо до складу сім'ї входить особа працездатного віку, яка:

1) є внутрішньо переміщеною особою і не працює або не сплатила єдиний внесок на соціальне забезпечення або не сплатила в повному обсязі протягом періоду, за який враховується дохід;

2) повернувся за кордон після міграції/тривалого перебування (не менше 90 днів), не зареєстрований як внутрішньо переміщена особа і не працює або не сплатив єдиний внесок на соціальне забезпечення [21].

За період 2022-2024 років Україна постійно збільшувала свій бюджет на підтримку людей з інвалідністю, орієнтуючись на збільшення соціальних виплат, забезпечення реабілітаційних закладів та підтримку громадських об’єднань. Це демонструє прагнення держави забезпечити гідне життя та інтеграцію людей з інвалідністю у суспільство. У 2022 році були закладені стратегічні цілі, згідно яких Міністерство соціальної політики України має стратегічний план на період 2022-2024 років, який включає сприяння включенню людей з інвалідністю до суспільного життя та надання якісних соціальних послуг [21]. Також, прийнято єдину процедуру використання коштів на фінансову підтримку громадських об’єднань людей з інвалідністю, що дозволяє розподіляти бюджетні ресурси на соціалізацію та інтеграцію людей з інвалідністю. У 2024 році держава

запровадила Програму «Робота без бар’єрів» та виплатила роботодавцям 129 млн грн за розміщення робочих місць для майже 2000 працевлаштованих інвалідів.

У період 2022-2024 років соціальні програми підтримки дітей та сімей, поступово збільшували фінансування. Пріоритетами залишилися підтримка малозабезпечених сімей, розвиток сімейного виховання та забезпечення реабілітації дітей, які потребують особливої уваги та підтримки:

1. Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям (за встановленими нормами з урахуванням мінімального прожиткового мінімуму).

2. Підтримка дітей-сиріт та дітей без батьківського піклування (програми опіки та виховання таких дітей у державних установах та сімейних формах виховання).

3. Реабілітація та оздоровлення дітей (забезпечення фінансування програм реабілітації та реабілітації дітей, які потребують особливої уваги та підтримки).

4. Розвиток сімейної освіти (продовження фінансування програм сприяння сімейній освіті та підтримки прийомних сімей).

5. Розвиток системи соціальних послуг.

У 2023-2024 роках відбулося поступове збільшення фінансування на соціальний захист дітей та сімей.

Таким чином, у 2022-2024 роках потреба в бюджетній підтримці соціального сектору зросла до рівня загальнодержавного пріоритету. Ця підтримка є не тільки виконанням конституційних зобов'язань держави, але і важливим елементом соціального миру, захисту населення, підтримки економіки і зміцнення держави в часи надзвичайних викликів. Збільшення соціальних витрат у 2022-2024 роках є системним, як через форс-мажор, так і через стратегічне рішення держави не скорочувати соціальну функцію, а трансформувати її відповідно до нових викликів. Така політика дозволяє підтримувати соціальну стабільність, підтримку населення та забезпечення людського капіталу для відбудови країни. Незважаючи на складні обставини, Україна сповнена рішучості реформувати та розширювати свою систему охорони здоров'я. Збільшення фінансування демонструє відданість уряду

забезпеченню доступності та якості медичних послуг для своїх громадян. Фінансування пенсій у період 2022-2024 років залежало не лише від стану економіки, а й від стратегії держави щодо захисту громадян в умовах війни. Основним джерелом був державний бюджет через значний дефіцит пенсійного фонду.

2.2. Оцінка результатів бюджетного фінансування соціальної сфери в Чернівецькій області

Організація місцевого самоврядування в Україні є ключовим елементом демократичного управління на місцевому рівні. Протягом останніх років в Україні проводиться реформа децентралізації, яка спрямована на посилення ролі місцевих органів самоврядування [32]. Ця реформа передбачає передачу більшої частини фінансових і управлінських повноважень на місцевий рівень. В результаті реформи багато повноважень було передано об'єднаним територіальним громадам (ОТГ), що значно зміцнило їхню автономію.

Органи місцевого самоврядування відіграють важливу роль у забезпеченні ефективного розвитку та управління на місцевому рівні, виконуючи низку функцій, що сприяють розвитку громад та підвищенню якості життя їхніх мешканців. Органи місцевого самоврядування приймають рішення, що стосуються безпосередньо життя громади, формують місцеві бюджети, забезпечують інфраструктуру, освіту, охорона здоров’я, культура, транспорт, екологія тощо. Вони представляють інтереси громадян у місцевих питаннях, а також захищають їхні права та забезпечують доступ до публічних послуг. Місцеві органи самоврядування розпоряджаються місцевим бюджетом, фінансуючи важливі проекти і програми розвитку, забезпечуючи підтримку соціальної сфери, доріг, житлового фонду тощо. Вони активно сприяють розвитку місцевого бізнесу, малого та середнього підприємництва, залученню інвестицій, розбудові інфраструктури, що підвищує економічну стабільність на місцевому рівні. Серед пріоритетних завдань державної політики використання

обласних бюджетів визначено соціальний захист та охорона здоров'я (фінансування програм для підтримки соціально вразливих категорій громадян, розвитку медицини) та підтримка освітніх і культурних ініціатив, створення умов для розвитку науки, спорту та культури тощо.

Основна роль у даних процесах відводиться місцевим радам, які функціонують на засадах та положеннях Конституції України [15], Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [31], Бюджетного [1] та Податкового кодексів України [27]. Вони мають право на прийняття рішень, що стосуються розвитку території, затвердження місцевих бюджетів, встановлення місцевих податків і зборів, надання соціальних послуг тощо.

Відповідно до БКУ, зокрема Статті 89 «Видатки, що здійснюються з бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад», всі видатки бюджету поділяються на: освіту, охорону здоров’я, соціальний захист та соціальне забезпечення, державні культурно-освітні та театрально-видовищні програми, фізичну культуру і спорт [1]. Відповідно до Наказу МФУ «Про затвердження складових Програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету» від 20.09.2017 року № 793 [29] законодавчо визначено:

1. Структуру кодування Програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету.

2. Типову відомчу класифікацію видатків та кредитування бюджету.

3. Типову програмну класифікацію видатків та кредитування бюджету.

За основу аналізу видатків бюджету Чернівецької області обрано Пояснювальну записку до Звіту про виконання бюджету за 2022 та 2024 роки по Чернівецькій області (табл. 2.4.) [41].

Відповідно до табл. 2.4., уточненим планом на 2022-2024 роки передбачено видатків в сумі 2158180,0 тис грн у 2022 році, 2664874,5 тис грн у 2023 році та на 2388593,1 тис грн у 2024, в тому числі по загальному фонду – 1397677,7 тис грн, 1557301,8 тис грн та 17856309,3 тис грн відповідно, по спеціальному фонду – 760512,3 тис. Грн, 1107572,7 тис грн та 603283,8 тис грн. Стан виконання показників бюджету Чернівецької області становив у 2022-2024 роках становив

70,1%, 87,5% та 90,6% відповідно, по загальному фонду – 93,1%, 96,4% та 92,3%, по спеціальному – 27,9%, 75,0% та 85,4%.

Таблиця 2.4.

Виконання бюджету Чернівецької області за витратами за 2022-2024 роки

тис грн

Назва	Загальний фонд			Спеціальний фонд			Разом		
	План	Факт	Виконання, %	План	Факт	Виконання, %	План	Факт	Виконання, %
2022									
Витрати	1397677,7	1300944,1	93,1	760512,3	212236,1	27,9	2158180,0	1513180,2	70,1
2023									
Витрати	1557301,8	1500949,4	96,4	1107572,7	830775,7	75,0	2664874,5	2331725,2	87,5
2024									
Витрати	1785309,3	1647911,5	92,3	603283,8	515430,1	85,4	2388593,1	2163341,6	90,6

У 2022-2023 роках більше 80% витрат загального фонду бюджету Чернівецької області було спрямовано на захищені статті, зокрема на оплату праці та енергоносії. У 2024 році, також майже 80% видатків загального фонду було направлено на підтримку вимушених переселенців, Збройних сил України, військових частин та територіальної оборони, а також частина коштів акумулювалася у резервному фонді для вирішення невідкладних проблем.

Проведемо аналіз динаміки обсягів витрат бюджету Чернівецької області за їх статтями (табл. 2.5) [41].

Таблиця 2.5.

Аналіз динаміки обсягів витрат бюджету Чернівецької області

у 2022-2024 роках

тис грн

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Відхилення (+,-) звітного періоду до		Приріст звітного до, %	
				2022 року	2023 року	2022 року	2023 року
1	2	3	4	5	6	7	8
Всього, з них:	1513180,2	2331725,2	2163341,6	650161,4	-168383,6	143,0	92,8
Державне управління	26544,3	33842,2	44523,4	17979,1	10681,2	167,7	131,6
Освіта	624698,5	798742,4	851771,1	227072,6	53028,7	136,3	106,6

Продовж. табл. 2.5

1	2	3	4	5	6	7	8
Охорона здоров'я	193844,4	225412,1	191596,1	-2248,3	-33816	98,8	85,0
Соціальний захист	243497,3	276731,8	271629	28131,7	-5102,8	111,6	98,2
Культура і мистецтво	109208,0	103453,6	110416,8	1208,8	6963,2	101,1	106,7
Фізична культура і спорт	48250,4	49996,7	56144,9	7894,5	6148,2	116,4	112,3
ЖКГ	300,0	685,5	3696	3396	3010,5	1232,0	539,2
Економічна діяльність	43894,3	491922,4	186634,3	142740	-305288,1	425,2	37,9
Інша діяльність		8160,2	8671,9	-214271,1	511,7	3,9	106,3

Аналізуючи дані табл. 2.5., відзначимо, що протягом досліджуваного періоду відбулося зростання видатків бюджету Чернівецької області майже за всіма статтями, окрім охорони здоров'я, соціального захисту та економічної діяльності. Найбільші обсяги витрат спрямовано у соціальну сферу. Найбільший приріст у 2024 році відбувся за статтями ЖКГ та фізичної культури та спорту .

Динаміка структури соціальних витрат представлена на рис. 2.2. [41].

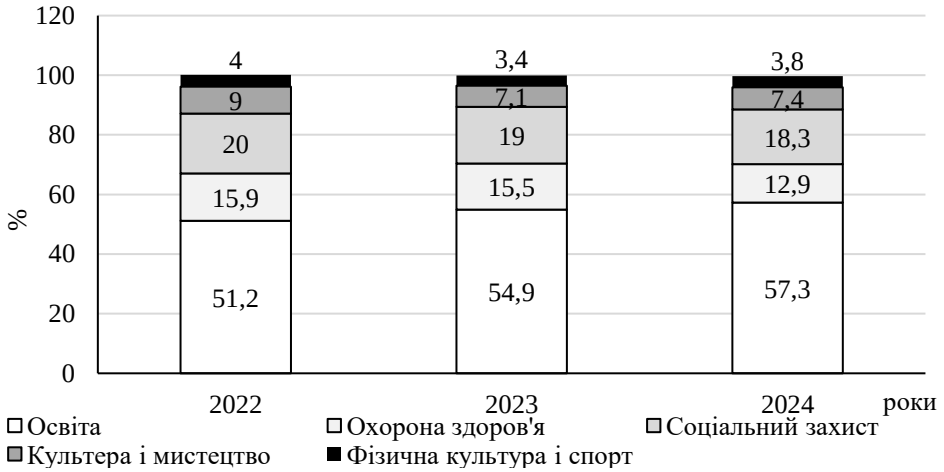

Рис. 2.2. Динаміка показників структури соціальних витрат бюджету Чернівецької області у 2022-2024 роках

Аналізуючи дані рис. 2.2. відзначимо, що найбільша питома вага у досліджуваному періоді належала освіті – від 51,2% у 2022 році до 57,3% у звітному. Дещо зменшилася у структурі видатків частка витрат охорони здоров’я

– з 15,9% у базовому році до 12,9% у звітному. Аналогічні тенденції притаманні питомої ваги витрат соціального захисту (з 20,0% у 2022 році до 18,3% у 2024), культури та мистецтва (з 9,0% у 2022 році до 7,4% у 2024) та фізичної культури і сорту (з 4,0% у 2022 році до 3,8% у 2024). Витрати ЖКГ є настільки малими, менше 1%, що навіть не представлені на рис. 2.2. Керівництво області чітко дотримується плану економії фінансових ресурсів регіону та раціонального їх використання, та все ж таке становище свідчить про існуючий дисбаланс фінансування з бюджету витрат соціальної сфери та її розвитку. На обласному рівні причини такі ж, як і на рівні соціальної сфери загалом по Україні.

Видатки соціального забезпечення являються чи не найголовнішими за свої стратегічним значення, забезпечуючи мінімальний рівень життєдіяльності окремих категорій громадян, їх частка коливається у досліджуваному періоді від 20,0% до 18,3%. Дослідимо основний динаміку показників (табл. 2.6.) [41].

Таблиця 2.6.

Аналіз динаміки обсягів витрат бюджету соціальної сфери Чернівецької області у 2022-2024 роках

тис грн

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Відхилення (+,-) звітного періоду до	
				2022 року	2023 року
Пільгове медичне обслуговування	1343,2	1203,5	969,2	-374,0	-234,3
Видатки на поховання	178,3	123,7	107,9	-70,4	-15,8
Соціальні та реабілітаційні послуги	177438,2	202137	207235,2	29797,0	5098,2
Соціальний захист дітей	7616	8152,8	8836,6	1220,6	683,8
Соціальна робота	2324,1	3624,3	3368,8	1044,7	-255,5
Молодіжна політика	154	219,2	315,1	161,1	95,9
Оздоровлення та відпочинок дітей	0	0	0	0,0	0
Програм для інвалідів	533,6	426	552,6	19,0	126,6
Соціальний захист ветеранів	470,1	428,2	381,9	-88,2	-46,3
Обробки інформації	10912,4	10478,6	10953,9	41,5	475,3
Підтримка ВПО	23016,8	18883,5	5711,8	-17305,0	-13171,7
Інші заходи	19510,5	31055	33196,2	13685,7	2141,2

Дані табл. 2.6. засвідчують переважну питому вагу у їх структури витрат, пов’язаних з наданням соціальних та реабілітаційних послуг (76,3% у 2024 році),

заходи з питань соціального захисту дітей (3,3%), видатки ВПО (2,1%). Взагалі не здійснювалося фінансування витрат, пов'язаних із оздоровленням та відпочинком дітей (крім постраждали внаслідок Чорнобильської катастроф).

За наявності у своєму розпорядженні фінансових ресурсів, перед місцевими органами влади постає важливе завдання – максимально ефективне їх використання, за умови забезпечення взаємозв'язку між розподілом коштів і фактичними результатами їх використання відповідно до визначених пріоритетів розвитку громади. Вирішення цього завдання можна досягти при застосуванні програмно-цільового методу. Результативні показники бюджетної програми Чернівецької області представлені Звітом про виконання паспорту бюджетної програми місцевого бюджету на 2024 рік і використовуються для оцінки ефективності бюджетної програми за напрямами використання бюджетних коштів [41]. Основними аспектами бюджетних програм області визначено:

1. Соціальний захист та підтримка військових, в ході якої виділено 87 млн грн на підтримку ВПО, захисників і захисниць, членів їхніх сімей, на діяльність військових частин та підрозділів територіальної оборони.

2. Видатки на захищені статті бюджету, з яких 80% обласного бюджету спрямовано на оплату праці працівників бюджетної сфери та енергоносії.

3. Програма економічного і соціального розвитку Чернівецької області, яка визначала пріоритетні напрямки розвитку регіону та механізми досягнення поставлених цілей.

4. Розроблені паспорти бюджетних програм, які детально описували цілі, завдання та очікувані результати кожної програми.

Такі заходи свідчать про спрямованість бюджету Чернівецької області на підтримку соціальної сфери та наступного економічного розвитку регіону.

Таким чином, у 2022-2024 роках Чернівецька область продемонструвала стабільне бюджетне фінансування соціальної сфери з акцентом на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист. Збільшення власних доходів свідчить про збільшення фінансової спроможності регіону, що дозволяє більш ефективно реалізовувати соціальні програми та підтримку вразливих груп населення.

РОЗДІЛ 3
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

3.1. Зарубіжний досвід бюджетного фінансування соціальної сфери та можливості його реалізації в Україні

У сучасних умовах трансформації державної соціальної політики України, яка ускладнюється всебічною війною, економічною нестабільністю та підвищенням соціальної вразливості населення, питання ефективного бюджетного фінансування соціальної сфери набуває особливого значення.

Країни світу, особливо Європейський Союз, вже подолали етапи модернізації соціальної політики та запровадили різні підходи до фінансування соціального захисту – від універсальних моделей до систем з фокусом на таргетування та страхування. Досвід цих країн може стати цінним джерелом рішень для України, яка сьогодні повинна модернізувати свою систему соціальної підтримки, підвищити ефективність витрат домогосподарств і поліпшити доступ до соціальних послуг. Аналіз зарубіжного досвіду дозволяє не тільки оцінити ефективність різних моделей фінансування, а й адаптувати кращі практики до українських реалій. Це особливо важливо в умовах децентралізації, діджиталізації державних послуг та прагнення до євроінтеграції.

Скандинавська модель соціального захисту або «держава загального добробуту» є системою соціального захисту, що впроваджена в Швеції, Данії, Норвегії, Фінляндії, Ісландії, і базується на загальному доступі, рівних можливостях та високому рівні перерозподілу доходів через державний бюджет.

Основними принципами моделі визначено:

1. Універсальність – соціальні послуги та виплати доступні всім громадянам незалежно від доходів, соціального статусу або стажу.

2. Високі податки – соціальний сектор фінансується за рахунок високих податків – ПДВ, податку на прибуток, внесків на соціальне забезпечення.

Податкове навантаження становить до 45-50% ВВП.

3. Рівність і солідарність – перерозподіл доходів зменшує соціальне розшарування, підтримуючи жінок, дітей, інвалідів, пенсіонерів, безробітних

4. Інвестиції в одну людину- великі витрати на освіту, охорону здоров'я, догляд за дітьми, підтримку житла тощо. Це не тільки фактор витрат, але і інвестиції в людський капітал.

5. Довіра до держави та прозорість – населення підтримує високі податки, тому що бачить якість послуг; держава звітує про витрати, діє відкрито [25].

Основними сферами фінансуються з бюджету є: дошкільна та шкільна освіта (безкоштовна, з якісним харчуванням та інклюзією), охорона здоров'я (безкоштовне фінансування), пенсії (з надбавками людям з мінімальним доходом, підтримка сімей з дітьми (щомісячні виплати, декретні, субсидії на догляд), підтримка людей з інвалідністю та людей похилого віку (особиста опіка, житло, технічні засоби реабілітації, допомога по безробіттю (гнучкі програми перепідготовки, працевлаштування, субсидії для роботодавців).

Основним досягненнями даної системи соціальної сфери варто вважати: низьку бідність і нерівність доходів, високу освіту населення, тривалість життя, довіру до установ, стабільність економіки та гнучкість ринку праці, інтеграцію вразливих груп у суспільне життя.

Таким чином, скандинавська модель показує, наскільки ефективний перерозподіл бюджетних ресурсів може забезпечити високий рівень добробуту, соціальної справедливості та економічної стабільності. Для України це може стати вектором реформування соціального сектору, особливо під час післявоєнного відновлення.

Англо-саксонська модель соціального захисту реалізується у Великобританії, США, Канаді, Австралії, Ірландії та називають ліберальною або резидентною моделлю. Вона менш орієнтована на універсальність і більше на адресну допомогу.

Основні її принципами є: таргетинг (соціальні виплати надаються тільки тим, хто дійсно цього потребує – бідним, безробітним, інвалідам, одиноким

батькам), мінімальне втручання уряду, активізація провідних фінансових бенефіціарів (працевлаштування, навчання або соціальна активність відносно окремих груп населення), значна роль приватного сектору (пенсії, медичне страхування, освіта частково або повністю фінансуються за рахунок приватних внесків або страхових програм), низькі податки та обмежені державні витрати, низький рівень податкового навантаження - через обмеженість обсягу соціальних зобов'язань.

Цікавим у досвіді Великобританії є функціонування :

1. Universal Credit – об'єднує кілька видів допомоги (по безробіттю, на дітей, житлові субсидії) в єдину грошову виплату.

2. Jobseeker’s Allowance – надається лише тим, хто активно шукає роботу.

3. Personal Independence Payment – підтримка осіб з інвалідністю.

США славиться:

1. Supplemental Nutrition Assistance Program (SNAP) – «харчові талони» для малозабезпечених.

2. Medicaid – медичне страхування для нужденних.

3. Earned Income Tax Credit (EITC) – податковий кредит для працюючих із низьким доходом [46].

Основними переваги даної системи є гнучкість, ефективне стимулювання зайнятості, економічна ефективність, менше бюрократії, основні недоліки представлені високим рівень соціальної нерівності, обмежене охоплення підтримкою окремих суспільних групи, стигматизація отримувачів допомоги.

Отож, англосаксонська модель є прикладом ефективного та гнучкого управління соціальними витратами, орієнтованого на ринок і особисту відповідальність. Для України вона може бути корисною у частині таргетованості, активізації працездатного населення та цифрових реформ.

Модель Центральної та Східної Європи, яку застосовують Польща, Словаччина, Литва, характеризується такими особливостями як: орієнтація на стандарти ЄС з меншим бюджетом; впровадження інструментів соціального договору (умовний супровід залежно від навчання, працевлаштування тощо),

масштабна цифровізація соціального сектору. Основними її перевагами є розгалужена мережа соціальних установ (ЦНАПів, соціальних служб, спільнот), висока оцифровка (дія, реєстрація, банківський ідентифікатор) та підтримка міжнародних партнерів (ЄС, Світовий банк, ЮНІСЕФ). Проте, дані країни ідентифікуються як країни з високою тіньовою економікою, дефіцитом бюджету за рахунок військових витрат, недостатньою інтеграцією систем, що знаходить прояв у дублюванні державних функцій і витрат.

Континентальна модель фінансування соціальної сфери, яку представляє Німеччина та Франція, визначена наступними особливостями:

1. Соціальна допомога фінансується через обов'язкові страхові внески.

2. Принцип «страхова відповідальність», згідно якої виплати залежать від трудового стажу, заробітку, статусу особи.

3. Висока участь роботодавців у соціальному страхуванні [48].

Фінансове забезпечення соціальної сфери в зарубіжних країнах представлено багаторівневими системи, які поєднують державне управління, автономні фонди та участь місцевого самоврядування. Такі моделі забезпечують гнучку, цілеспрямовану та стійку соціальну підтримку:

1. Національний рівень – міністерства, соціальні фонди, страхування.

2. Регіональні рівні – відділення соціального захисту територій, штатів.

3. Місцеві органи влади – комуни, муніципалітети, місцеві управління допомоги.

4. Автономні фонди – Пенсійні фонди, страхові фонди, сімейні пільги.

Еволюція змін у фінансовому забезпеченні соціального сектору за кордоном у відповідь на виклики XXI століття (демографічні зміни, війни, пандемії, економічна турбулентність) зумовило зарубіжні країн переглянути їх структуру соціального фінансування за наступними напрямами:

1.Підвищене таргетування та ефективність шляхом відмови від універсальних пільг на користь адресної допомоги, використання соціальних реєстрів і штучного інтелекту для перевірки доходів і потреб.

2. Діджиталізація соціальних послуг завдяки переходу на електронні

додатки, онлайн-платформи та мобільні додатки, інтеграція систем (реєстрів, баз даних, податків, банків) для прискорення платежів.

3. Реформи фіскальної стійкості та соціального забезпечення у спосіб перегляду пенсійного віку, умов виходу на пенсію, балансу між бюджетними витратами та внесками громадян [38, с. 34].

4. Інтеграція соціального захисту та зайнятості завдяки отримання виплат пов'язане з діяльністю - працевлаштуванням, навчанням, перепідготовкою.

5. Партнерство з приватним і громадським секторами, в результаті якого держава залучає до виконання соціальних завдань громадські організації, соціальні підприємства та благодійні фонди.

6.Підтримка вразливих груп завдяки виділенню спеціальних бюджетів на підтримку жінок, інвалідів та людей похилого віку, впровадження інклюзивної політики [736, с.47].

Зважаючи на представлений зарубіжний досвід бюджетного фінансування соціальної сфери, може визначити основні складові інструменти, які доречно імплементувати у вітчизняну практику (табл. 3.1.) [16; 47; 48].

Таблиця 3.1.

Елементи передового зарубіжного досвіду у сфері бюджетного фінансування соціальної сфери, яку доречно впровадити в Україні

Назва моделі та її визначальні риси	
1	2
Скандинавська модель	Англосаксонська модель
1. Впровадження універсальних соціальних стандартів 2. Інвестиції в освіту, медицину, догляд 3. Підвищення прозорості використання бюджетних коштів 4. Посилення ролі громад у наданні послуг 5. Мотивація платити податки через якісні державні послуги 6. Інтеграція електронних сервісів для надання послуг («електронна родина», «цифрова субсидія»)	1. Умовна допомога (надання соціальної підтримки за умови навчання або пошуку роботи) 2. Цифрова уніфікація виплат (створення єдиного соціального пакету (аналог Universal Credit). 3. Залучення громадських та приватних партнерів до реалізації програм. 4. Аудит адресності (перехід від кількості отримувачів до якості підтримки)

Продовж. табл. 3.1.

1	2
Модель Центральної та Східної Європи	Континентальна модель
1. Умовні грошові перекази. 2. Єдиний соціальний реєстр - для боротьби з подвійними виплатами. 3. Онлайн офіси громадян з усіма соціальними послугами.	1. Розширення механізмів соціального страхування (наприклад, страхування на випадок втрати працездатності чи догляду за літніми родичами). 2. Стимулювання офіційного працевлаштування через податкові пільги.

Таким чином, базові засади зарубіжного досвіду бюджетного фінансування соціальної сфери можуть сформувати у вітчизняній практиці нову, більш ефективну модель соціального захисту, яка зможе базуватися на принципах вирівнювання, прозорості, справедливості та сталого розвитку. У сучасному світі соціальна сфера стає все більш розумною, цілеспрямованою, цифровою і пов'язаною. Тенденція відходить від масового підходу до індивідуальної підтримки, де уряд, технології та громади працюють разом для досягнення результатів. Відповідно, Україна має потенціал для інтеграції сучасних інструментів соціальної підтримки, які були запозичені з європейського та міжнародного досвіду. Впровадження умовної допомоги, цифрових платформ та цільових платежів дозволить оптимізувати соціальні витрати та підвищити їх ефективність.

3.2. Проблемні питання та рекомендації щодо збалансованого бюджетного фінансування соціальної сфери

У сучасних умовах трансформації української держави, особливо в період воєнного стану та повоєнної відбудови, першочергове значення має питання ефективного справедливого та цільового використання бюджетних ресурсів у соціальній сфері. Соціальний захист є фундаментальною складовою державної безпеки, суспільного добробуту та довіри до інституцій. Однак система

бюджетного фінансування соціального сектору в Україні стикається з низкою системних проблем і в умовах обмеженості фінансових ресурсів, зростання соціальних потреб виникає необхідність оновлення підходів до управління цими ресурсами.

Перехід України до цифрової моделі управління, децентралізації та реформи державних фінансів визначає необхідність розвиту ефективної системи бюджетного фінансування на основі прозорості, ефективності та соціальної справедливості та має вирішальне значення для сталого розвитку, подолання національної бідності та інтеграції вразливих груп населення.

В останні роки, особливо в умовах всеосяжної війни, виявлено низку системних проблем бюджетного фінансування соціальної сфери:

1. Неефективне використання бюджетних ресурсів, в результаті чого кошти часто використовуються для пасивних виплат, а не для активних інтеграційних інструментів (працевлаштування, реабілітація, освіта). Високі адміністративні витрати в результаті дублювання функції на рівні міністерств, фондів та місцевих відомств. Так, за даними Рахункової палати, в окремих регіонах до 20% соціальних програм не доходять до своїх цільових груп або реалізуються з порушенням [34, с.22].

2. Низька адресність соціальної допомоги, в результаті чого соціальна підтримка часто надається на категоричній основі, а не на основі реальних доходів і потреб. Виплати отримують також ті, хто має достатній рівень життя, тоді як бідні сім'ї можуть не покриватися підтримкою. Має місце перевантаження системи, адже більше 35% населення отримують хоча б одну форму соціальної допомоги [21]. А головне, нажаль в Україні рівень життя, фінансова достатність громадян та система соціального забезпечення побудована таким чином, що створює фінансові та моральні стимули для залежності, а не самостійності.

3 Дефіцит Пенсійного фонду України та зростаюче демографічне навантаження. Так, з моменту незалежності України пенсійна система є дотаційною, адже щороку на покриття дефіциту з державного бюджету

виділяється понад 200-250 млрд грн [22], а демографічні зміни (старіння населення, міграція молоді) призводять лише до зниження вкладників ПДВ. Очікується, що до 2030 року співвідношення працівників до пенсіонерів може впасти до 1:1, загрожуючи крахом системи [26].

4. Фрагментація управління та дублювання повноважень. Підтвердженням цього є паралельне функціонування декількох структур, зокрема: Міністерство соціальної політики, Фонд соціального забезпечення, Пенсійний фонд України, НСЗУ, місцеві органи влади. Також, відсутній єдиний інтегрований соціальний реєстр чи цифрова платформа з повним доступом. Як наслідок, платежі можуть бути здійснені двічі або неправильно, виникає високе навантаження на домогосподарства без відповідного соціального ефекту.

5. Залежність від зовнішнього фінансування, яке виникло після 2022 року, коли значну частину соціальних виплат (особливо для внутрішньо переміщених осіб, гуманітарної допомоги) фінансують за рахунок міжнародних донорів, таких як: ЄС, ООН, Світовий банк. Це у свою чергу знижує фінансову незалежність держави і ускладнює довгострокове планування [23].

6. Відсутність індикаторів ефективності бюджетних соціальних програм. • Більшість з них фінансуються «за інерцією» без оцінки ефективності або впливу на якість життя бенефіціарів. Відсутні показники соціальної віддачі від інвестицій (SROI). В результаті стає неможливим оптимізувати витрати або провести структурні реформи на основі даних [24, с. 28].

7. Політизація соціальних рішень, адже соціальні виплати часто використовуються як інструмент політичної популярності, а не як частина довгострокової стратегії. Часті зміни правил, тарифів і умов створюють нестабільність і недовіру серед громадян.

Соціальний сектор є одним з найбільших споживачів бюджетних ресурсів в Україні. В умовах обмеженого фіскального простору, демографічних проблем, війни та економічної нестабільності вкрай важливо перейти від моделі витрат до ефективної та цільової інвестиційної моделі. У зв’язку з цим, вважаємо за необхідне представити системний підхід до поліпшення бюджетного

фінансування соціальної сфери в Україні. Так основними напрямками та інструментами її модернізації повинні стати:

1. Тотальна цифровізація та діджиталізація систем управління соціальними фінансами. Основними інструменти у даному питанні може стати запровадження та адаптація до вітчизняних реалій Єдиного соціального реєстру населення шляхом інтеграції даних Пенсійного фонду України, Державної міграційної служби, Державної податкової служби, комерційних, банків, Міністерства соціальної політики тощо. Необхідною є розробка системи моніторингу соціальних виплат на основі штучного інтелекту чи big data. Доцільним стане запровадження цифрової платформи «E-social» у формі мобільного додатку і порталу для прийому та управління всіма видами підтримки тощо. Заявлені заходи зможуть забезпечити зменшення подвійних платежів, гарантуватиме прозоре управління коштами та автоматизацію призначення допомоги (без «людського фактора»).

2. Таргетинг і соціальний договір – можливо реалізувати завдяки введенню умовних грошових переказів, які б отримувалися у формі соціальних виплат залежно від зайнятості, освіти та догляду за дітьми. Варто розглянути можливість застосування механізму суспільного договору між державою і сім'єю, а також реалізувати підходи перевірки доходів громадян через інтегровану систему верифікації. Основними очікуваними ефектами слід вважати зменшення суб’єктивної бюрократичної залежності, активізація фахових робочих груп, а також перехід до «інвестування у людину», а не тільки грошових субсидій [16, с.66].

3. Варто посилити децентралізація соціальних послуг завдяки застосуванню таких інструментів, як:

3.1. Передача частини функцій соціального захисту ОТГ з відповідним забезпеченням ресурсами.

3.2. Програми місцевого фінансування за участю громадських організацій.

3.3. Фінансування через соціальні ваучери, які сім'я може використовувати в сертифікованих установах.

Очікується, що це допоможе підвищити якість та доступність соціальних фінансових послуг, генеруватиме внутрішню конкуренція між постачальниками соціальних послуг – державними та приватними, а також забезпечить гнучкість та адаптацію до місцевих потреб.

4. Бюджетування за результатами варто здійснювати шляхом виконання показників ефективності по кожній бюджетній програмі: покриття, окупність інвестицій, якість послуг, ефективним аналізом витрат за допомогою інструменту SROI (Social Return on Investment), фаховою експертизою та перевіркою неефективних субсидій та грантів. Такі дії забезпечать у майбутньому скорочення малодієвих та недієвих бюджетних соціальних програм, допоможе зосередити ресурси на реальних результатах та гарантуватиме зростання довіри до системи соціальних відносин [3, с. 12].

5. Національна пенсійна реформа повинна реалізовуватися шляхом запровадження накопичувальної пенсійної системи з гарантованими внесками, поступового підвищення пенсійного віку (за бажанням) або стажу, а головне – мотивація легального працевлаштування: зниження ЄСВ для сумлінних роботодавців. Вважаємо, що завдяки цьому вдасться полегшити навантаження для державного бюджету, сформуються «подушки безпеки» для молоді, сформуються умови майбутніх довгострокових інвестицій.

6. Міжгалузеве партнерство у сфері бюджетного фінансування соціальної сфери можливо досягти використовуючи інструменти державно-приватного партнерства у сфері соціального захисту (піклування, інклюзія, працевлаштування), ефективної реалізації соціальних проектів для громадських організацій, а також залучення соціальних підприємств до вирішення проблем фінансових соціальних громади. Очікуваними ефектами повинно стати зменшення навантаження на бюджет, практикування індивідуального підходу до вразливих груп населення, а також створення нових робочих місць [20, с. 68].

7. Забезпечення фінансової стійкості через планування та інтеграцію фінансових донорів соціальної сфери. При цьому, базовими інструментами повинні стати перехід від проектного до програмного фінансування, створення

стабілізаційного фонду в разі виникнення кризи, а також інтеграція в європейські структури управління соціальною політикою.

Очікується, що заявлені пропозиції дозволять зменшити залежність від політичних потрясінь, гарантуватимуть стабільність навіть в екстрених ситуаціях а забезпечать доступ до нових фінансових інструментів (грантів, кредитів, SIB).

Вважаємо, що реформа соціальних фінансів в Україні має шанси зіштовхнутися з низкою взаємопов'язаних перешкод – економічних, політичних, інституційних та культурних, а саме:

1. Хронічний дефіцит державного бюджету, адже значна частина бюджету йде на оборону, обслуговування боргу та економічну стабілізацію. Соціальні витрати фінансуються за залишковим принципом або за рахунок зовнішньої допомоги. Це призводить до відсутності фінансової стабільності для довгострокових соціальних програм, неможливості інвестувати в модернізацію системи (оцифрування, автоматизація, навчання персоналу).

2 Політична кон’юнктура соціальної політики чинить вплив на те, що соціальні програми часто використовують як інструмент виборчий популізм, а не контекст стратегічного планування, кардинальні зміни в політичному керівництві не змінюють пріоритетів і перешкоджають проведенню довгострокових реформ. Наслідком є відсутність стабільних програм та ризик того, що громадяни і донори втрачають довіру до системи [40].

3. Недосконаліть нормативно-правової бази в результаті дисперсія і протиріччя між законами, правилами і програмами, відсутності чіткого механізму оцінки ефективності соціальних витрат. Це призводить до колізії права при реалізації програм та відсутності відповідальності за нецільове або неефективне використання коштів [39].

4. Низька цифрова інтеграція в соціальній політиці – відсутність єдиного інтегрованого реєстру пільговиків, дані про доходи, статус, реєстрації - розкидані між урядовими установами. В результаті виникають подвійні платежі, труднощі у перевірці реальних потреб, високі адміністративні витрати та нестача

кадрів і низька мотивація соціальних працівників, недостатнє фінансування зарплат, навчання та підвищення кваліфікації та високий рівень емоційного вигорання серед соціальних працівників. При цьому, знижується якість соціальних послуг, відбувається плинність кадрів, особливо в муніципалітетах і сільській місцевості.

5. Тіньова економіка та низька офіційна зайнятість, в результаті чого велика частина ефективного населення працює неофіційно, відсутні внески до соціальних фондів (пенсії, страхування, допомога по безробіттю), формується дефіцит пенсійного фонду, додаткове навантаження на домогосподарство для виплат «умовно незахищеним».

6. Обмежена участь громадянського суспільства в моніторингу, що призводить до низької прозорості витрат, відсутності ефективних відгуків від громадських організацій, ЗМІ, спілок та громад, зловживань, корупції, непрозорості мети соціальної допомоги.

Таким чином, вивчення проблем бюджетного фінансування соціальної сфери має не лише теоретичне, але й суттєве прикладне значення для державної економічної політики, забезпечення фіскальної стабільності та виконання зобов'язань України в контексті європейської інтеграції. Система соціальних фінансів в Україні потребує фундаментальної трансформації шляхом переходу від пасивної підтримки до активної інтеграції, створення єдиного цифрового хаба з соціальними даними, проведення оцінки витрат і вигод та формування суспільного договору між державою і громадянами. Реформа бюджетного фінансування соціального сектору в Україні має базуватися на таких принципах, як: технічної точності, індивідуалізації та таргетування, прозорості та ефективності, інституційній децентралізації та мобілізації існуючих партнерських ресурсів. Проблеми бюджетного фінансування соціальної сфери в Україні є структурними і не обмежуються відсутністю коштів, а покриваються поганою якістю управління, неефективністю системи, поганою координацією та цифровою відсталістю. Без їх вирішення жодна реформа не буде тривалим успіхом.

ВИСНОВКИ

Соціальний сектор традиційно розглядається як «споживач» домогосподарства, але в сучасній економічній теорії та практиці він все частіше розглядається як фактор довгострокового зростання, соціальної стабільності та інвестицій в людський капітал. Економічна цінність соціальних витрат полягає не тільки в підтримці вразливого населення, але і в його довгостроковій віддачі у вигляді людського капіталу, стабільного попиту, продуктивної праці і соціального миру. У сучасній економіці соціальні інвестиції - це не вартість, а основа сталого розвитку.

Механізм бюджетної підтримки соціального сектору в Україні - це складна багаторівнева система, яка включає стратегічне планування, законодавче регулювання, багатоканальне фінансування, програмний розподіл коштів та контроль за ефективністю. Удосконалення цього механізму є ключовим для підвищення якості соціальних послуг та зменшення соціальної нерівності.

Бюджетний розподіл соціального сектору в Україні характеризується високою фіскальною вартістю, соціальними зобов’язаннями та необхідністю проведення реформ. Важливим завданням є досягнення оптимального балансу між рівнем фінансування та його ефективністю, з інституційними вдосконаленнями, прозорістю бюджетного процесу та посиленням фінансової спроможності громад.

У період 2022-2024 років Україна демонструє стійке зростання витрат домогосподарств на соціальні послуги, приділяючи особливу увагу підтримці неблагополучних груп населення. Незважаючи на виклики воєнного стану та обмежені фінансові ресурси, уряд продовжує посилювати соціальний захист громадян, що має вирішальне значення для забезпечення соціальної стабільності та добробуту населення.

Дослідження питання бюджетного фінансування соціальної сфери на місцевому рівні свідчать про спрямованість бюджету Чернівецької області підтримувати соціальну сферу та наступний економічний розвиток регіону. У

2022-2024 роках Чернівецька область продемонструвала стабільне бюджетне фінансування соціальної сфери з акцентом на освіту, охорону здоров’я та соціальний захист. Збільшення власних доходів свідчить про збільшення фінансової спроможності регіону, що дозволяє більш ефективно реалізовувати соціальні програми та підтримку вразливих груп населення.

У сучасних умовах бюджетне фінансування знаходиться під постійним тиском обмежених ресурсів, необхідності фінансування оборонного сектора, зростання зовнішніх боргових зобов'язань і високої інфляції. Такі обставини створюють значні виклики для формування соціально орієнтованого бюджету. Водночас дисбаланс між фіскальними можливостями та соціальними потребами громадян поглиблює соціальну напруженість та гальмує процеси відновлення економіки. Фрагментація адміністрування, неефективність програм, низька адресність підтримки, перевантаженість пенсійного фонду та значна залежність від міжнародної підтримки є одними з ключових проблем фінансування соціальної сфери, які потребують нагального вирішення. Проблеми фінансування соціальної сфери в Україні є структурними. Вони не обмежуються відсутністю коштів, а покриваються поганою якістю управління, неефективністю системи, поганою координацією та цифровою відсталістю. Без їх вирішення жодна реформа не буде тривалим успіхом.

Основними шляхами подолання зазначених труднощів повинно стати: тотальна цифровізація та діджиталізація систем управління соціальними фінансами, таргетинг і соціальний договір, посилення децентралізація соціальних послуг, практика бюджетування за результатами ефективності по кожній бюджетній програмі, здійснити національну пенсійну реформу, запровадити міжгалузеве партнерство у сфері бюджетного фінансування соціальної сфери, забезпечити фінансову стійкість через планування та інтеграцію фінансових донорів соціальної сфери тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17. (дата звернення: 15.03.2025)

2. Васильченко В.С. Соціальна політика в системі державного управління. К. : НАДУ, 2020. 216 с.

3. Власюк О.С. Соціальні пріоритети в бюджетній політиці України: сучасний стан та виклики. *Фінанси України*. 2023. № 1. С. 5-17.

4. Григорук П.І. Бюджетне регулювання соціальної сфери в Україні. *Фінанси України*. 2023. № 2. С. 25-32.

5. Гуменюк І.І. Розвиток соціальної сфери в умовах трансформаційної економіки України. *Економіка і держава*. 2021. № 11. С. 45-50.

6. Дороніна М.С. Фінансове забезпечення соціальної сфери: теоретико-прикладний аспект. К. : Центр учбової літератури, 2022. 224 с.

7. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2022 рік. URL: https://mof.gov.ua/uk/reports.

8. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2023 рік. URL: Режим доступу: https://mof.gov.ua/uk/reports. (дата звернення: 05.04.2025)

9. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2023 році. URL : https://www.pfu.gov.ua/2164882-zvit-pro-robotu-ta-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-u-2020-rotsi-2/ (дата звернення: 09.04.2025)

10. Звіт про розвиток людського потенціалу в Україні 2023: соціальна справедливість як основа національного розвитку. ПРООН в Україні, 2023. 148 с.

11. Іванова Н.Ю. Оцінка ефективності бюджетного забезпечення соціального захисту населення в України. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Економіка. 2022. Вип. 3(73). С. 41-47.

12. Іванова Н.Ю. Фіскальні ризики соціального бюджету: український та зарубіжний досвід. *Економіка і держава*. 2022. № 12. С. 39-44.

13. Кабінет Міністрів України. Офіційний сайт. URL :

https://www.kmu.gov.ua. (дата звернення: 15.04.2025)

14. Кірчак С.О. Бюджетна політика у сфері соціального захисту: сучасні виклики та напрями модернізації. *Державне управління: теорія та практика*. 2022. № 1(45). С. 90-96.

15. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1% 80#Text. (дата звернення: 01.03.2025)

16. Лебідь І.М. Бюджетне забезпечення соціальної сфери в умовах воєнної економіки. *Економіка і прогнозування*. 2023. № 2. С. 60-68.

17. Лебідь І. М. Соціальна політика: навч. посіб. Львів : Новий Світ – 2000, 2019. 304 с.

18. Лібанова Е.М. Соціальна структура українського суспільства. К. : Ін-т демографії та соц. досліджень НАН України, 2021. 272 с.

19. Лондар С.Л. Фінансове забезпечення соціального розвитку в Україні. *Економіка і держава*. 2021. № 8. С. 14-18.

20. Лондар С.Л. Інструменти забезпечення фіскальної стійкості соціальних видатків. *Публічне управління: теорія та практика*. 2023. № 1(35). С. 63-70.

21. Міністерство соціальної політики. Офіційний сайт. URL : https://www.msp.gov.ua. (дата звернення: 03.04.2025)

22. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL : http://www.minfin.gov.ua. (дата звернення: 09.04.2025)

23. Національна оцінка потреб для відновлення та розвитку соціального сектору (2023–2024). Київ: ПРООН, 2023. 42 с.

24. Оцінка ефективності соціальних видатків в Україні: виклики та шляхи удосконалення. Світовий банк. Washington, D.C., 2023. 76 с.

25. Оцінка соціального захисту в країнах Східної Європи та Центральної Азії: приклади ефективного фінансування. Washington, D.C., 2023. 80 с.

26. Пенсійний фонд України. URL : https://www.pfu.gov.ua.

27. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text. (дата звернення:

03.04.2025)

28. Про затвердження Порядку використання коштів державного бюджету для підтримки соціальних програм: Постанова КМУ від 20.01.2023 р. № 45. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45-2023-п. (дата звернення: 12.04.2025)

29. Про затвердження складових Програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету : Наказ Міністерство фінансів України від 20.09.2017 р. № 793. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0793201-17#Text. (дата звернення: 19.04.2025)

30. Проєкт Стратегії соціального розвитку України на період до 2030 року. URL : https://www.msp.gov.ua/projects/socialstrategy2030. (дата звернення: 21.04.2025)

31. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text. (дата звернення: 17.04.2025)

32. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження КМУ від 01.04.2014 р. № 333-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text. (дата звернення: 17.04.2025)

33. Рахункова палата України. URL : https://rp.gov.ua. (дата звернення: 10.04.2025)

34. Савченко А.В. Проблеми збалансованості бюджетного фінансування соціального захисту в Україні. *Фінанси України*. 2023. № 2. С. 18-25.

35. Савченко А.В. Фінансування соціальної сфери в умовах фіскальних обмежень. *Фінанси, облік і аудит*. 2022. № 34. С. 63-68.

36. Савчук Б.В. Зарубіжний досвід соціального бюджетування: можливості адаптації в Україні. *Фінанси України*. 2023. № 4. С. 45-53.

37. Стратегія розвитку соціального сектору країн ОЕСР: політика, фінансування, впровадження. Paris: OECD Publishing, 2022. 140 p.

38. Ткаченко І.І. Можливості впровадження європейських підходів до фінансування соціальної сфери в Україні. *Економіка і держава*. 2022. № 10.

С. 30-35.

39. Фінансування соціальної сфери в умовах воєнного стану: виклики 2022-2023 років. Центр економічної стратегії. К., 2023. 17 с.

40. Цілі сталого розвитку ООН. URL : https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku. (дата звернення: 21.04.2025)

41. Чернівецька обласна державна (військова) адміністрація. Офіційний сайт. URL: https://bukoda.gov.ua/chernivecka-oda/structure/departament-finansiv. (дата звернення: 19.04.2025)

42. Чернявський С.С. Національна модель соціальної політики: виклики XXI століття. *Наукові праці ЧНУ ім. Ю. Федьковича*. 2022. Вип. 3(100). С. 33-39.

43. Шевченко О.Л. Інституційні аспекти використання міжнародного досвіду у фінансуванні соціальної сфери в Україні. *Публічне управління та адміністрування*. 2023. № 2. С. 74-79.

44. Шевченко Н.П. Соціальна сфера в контексті сталого розвитку України. *Стратегія і практика інноваційного розвитку*. 2020. № 1. С. 51-58.

45. Шевчук О.А. Механізм бюджетного забезпечення соціальної сфери як чинник соціальної стабільності. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2021. Вип. 4(150). С. 88-94.

46. European Commission. European Social Policy: A Guide for EU Member States. Brussels: Publications Office of the European Union, 2022. 92 p.

47. International Monetary Fund. Public Financial Management and Social Spending. Washington, D.C.: IMF, 2023. 116 p.

48. World Bank. Spending Better for More Results: Lessons from Global Social Sector Reforms. Washington, D.C., 2024. 104 p.